

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Кузьменко Ольги Миколаївни
«Ідея Університету: закономірності та особливості трансформації
історичних типів», подану на здобуття наукового за спеціальністю
09.00.10 – філософія освіти

Актуальність теми. На межі ХХ-ХХІ ст. в багатьох зарубіжних країнах посилюється інтерес до дослідження університетської освіти, яка послідовно трансформується під впливом процесів глобалізації, економіки знань, європейської інтеграції, входження в Болонський процес. На оновленій ролі сучасного університету наголошують документи міжнародного, європейського та національного рівнів, яка стосується, зокрема, особливостей його функціонування в умовах економіки знань та створення європейських просторів освіти й наукових досліджень.

На сучасному етапі університетська освіта відчуває нагальну потребу в нових філософських і загалом світоглядних підставах, у новій філософії освіти. Поки що сепаратні фрагменти майбутньої концепції потребують синтезу, який узагальнив би наявні напрацювання у філософських, природничо-наукових, соціологічних, психологічних, педагогічних ученнях, починаючи з глибокої давнини і по теперішній час. Природно, що така інтеграція знань і підходів повинна здійснюватися філософією і має відбуватися на рівні насамперед онтологічних і методологічних уявлень і понять.

Як зазначав Карл Ясперс, «університет збідніє, якщо це живе духовне підґрунтя припинить своє існування, якщо запанує філологія без філософії, технічна практика без теорії, безкінечні факти без ідей, наукове дисциплінування, а не дух».

Тому дисертація О. М. Кузьменко присвячена тематиці, що являє собою значний теоретичний інтерес для сучасної філософії освіти в Україні. Філософська рефлексія щодо ідеї Університету, як соціокультурного явища, нині є важливим компонентом вітчизняного філософсько-освітнього

дискурсу. Відтак, на рівні філософської рефлексії особливо цікаво поглянути на університет крізь призму фундаментальних філософських категорій часу та простору.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дослідження університетської проблематики привертає все більше уваги вчених останнім часом у зв'язку з процесами перевизначення ролі та місця університетів у суспільстві, що глобалізується. Останнім часом дослідники трансформаційних процесів у галузі освіти наголошують на загальносвітовій тенденції трансформації організаційної моделі університетів від моделі класичного університету, тобто *культурної інституції* (її іноді називають колегіальною моделлю, або моделлю дослідницького університету) до *університету як організації, що надає освітянські послуги* (яку також визначають як управлінську або навіть підприємницьку модель).

Авторка, здійснюючи огляд наукової літератури, що присвячена темі дисертації, справедливо відзначає, що деякі аспекти роботи вже розглядалися вітчизняними та закордонними вченими, однак зауважує, що в цілому наукова проблема потребує нових авторських підходів. Особливістю даної роботи є масив першоджерел, опрацьованих авторкою, що заклало потужний історико-філософський фундамент для сучасного аналізу соціально-філософських тенденцій з їх практично-прагматичним навантаженням. Кожен розділ дослідження ґрунтуються на першоджерелах і містить авторські висновки, що є особливо цінним.

Сукупність філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які використані О. М. Кузьменко, дозволили з достатньою глибиною досягти поставленої мети роботи, що полягає у виявленні трансчасового інваріанту ідеї Університету, а також в обґрунтуванні основних закономірностей та особливостей її втілення у різні історичні періоди.

Сформульована мета конкретизована у дослідницьких завданнях, вирішення яких забезпечується логічною побудовою та виваженою системністю наукового дослідження. Серед основних проблем було визначено: обґрунтування евристичної продуктивності дослідження Університету на основі використання концептів «ідея Університету», «історичний тип», «концептуальна модель»; розкриття історичної логіки трансформації основних концептуальних моделей Університету від зародження до сьогодення; виявлення причин зміни соціокультурного статусу різних історичних типів Університету як форми відображення, пізнання та вдосконалення системи «людина-світ»; визначення закономірностей трансформації історичних типів Університету як елементів конкретно-історичної суспільної системи; осмислення проблем та перспектив формування нового історичного типу Університету; виявлення міри відповідності сучасних українських університетів міжнародним тенденціям розвитку вищої освіти та ін.

Ці напрями наукового пошуку дозволили дисертантці виявити трансчасовий інваріант ідеї Університету та продемонструвати історичну логіку зміни форм його втілення у взаємозв'язку із соціокультурними контекстами.

Методологічну основу дослідження склали соціокультурний, інституційний та системний підхід. Застосування структурно-функціонального аналізу дозволило виокремити і вивчити інваріантні складові різних концепцій Університету, визначити їх функціональність і взаємозв'язки. Історичний аналіз та діалектичний метод дали змогу осмислити трансформацію історичних типів Університету, охарактеризувати їх особливості, а також визначити основні суперечності, що зумовлювали їх кризи.

Варто відзначити низку позитивних сторін дослідження, що мають наукову значущість.

Авторка визначила інструментальне значення співвіднесення ідеї Університету з історичними та соціокультурними контекстами, що призвело до впровадження у науковий дискурс концепту «історичний тип Університету» (загальна категорія) та оперування поняттям «концептуальна модель університету» (одинична категорія), які розглядаються як складові «духу епохи», а також розкрила історичну логіку трансформації концептуальних моделей та визначила їх типологічні ознаки.

Як зазначає дослідниця, суспільство потребує інституту, що поєднує в собі три часи: минуле, сьогодення і майбутнє. Забезпечити єдність таких чинників, як спадкоємність в культурі, успішна орієнтація людини в сучасному житті і його готовність увійти до завтрашнього дня, стало можливим завдяки об'єднанню в університеті трьох соціальних систем: освіти, культури і науки. На університет покладається місія бути механізмом досягнення стійкого розвитку суспільства. У ситуації середини ХХ – початку ХХІ століття, коли різко нарощують процеси диференціації, пов’язані з розвитком розподілу праці і ідеологією індивідуалізму, проблема стабільності суспільства усвідомлюється як соціальна потреба. Оскільки інтелект включається в механізм еволюції, університет перетворюється на інститут, що існує для задоволення цієї потреби. Про це справедливо наголошує дисерантка у тексті роботи.

Відправним пунктом роботи є те, що Ольга Миколаївна висунула гіпотезу про необхідність обґрунтування та практичної реалізації нових методологічних підходів до формування світогляду майбутніх педагогів засобами філософських наук з метою подолання негативних наслідків трансформаційних процесів в університетській освіті України.

Новизна отриманих у дослідженні результатів. Текст дисертаційного дослідження містить елементи наукової новизни. Передусім результати проведеного дослідження полягають в обґрунтуванні евристичної продуктивності дослідження Університету як ідеї, що осмислюється одночасно як найвища форма духовно-пізнавального відображення існуючої

дійсності та як зміст, що експлікується у першопринципах і цінностях, які формують визначальний задум (аксіологічний рівень, історичні типи) і відображені в ідеалах, місії, меті та завданнях (праксеологічний рівень, концептуальні моделі), на основі яких розробляються візії, лозунги та стратегії розвитку конкретних інституцій (інституційний рівень). Дисертантка пропонує власне розуміння трансчасового інваріанту ідеї Університету, в основі якого – стимул до якісного відтворення та творення людського буття, визначає його сутнісні ознаки та універсальні завдання.

Повнота викладу сформульованих у дослідженні наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях.

Положення і висновки дисертаційного дослідження були представлені на низці науково-практичних конференцій міжнародного та вітчизняного рівнів. За темою дисертациї опубліковано 14 наукових праць, з них 5 статей у наукових фахових виданнях з філософських наук, 2 статті у міжнародних наукових виданнях, 1 з яких входить до міжнародних наукометрических баз даних (РІНЦ, Index Copernicus, Infobase Index), 6 публікацій в інших наукових виданнях, матеріали конференцій, 1 навчально-методичний посібник (у співавторстві).

Наукове та практичне значення результатів і висновків дисертації, пропозиції щодо їх використання. Результати дисертаційного дослідження мають суттєве теоретичне і практичне значення. Окрім положення та здобутки дисертації можуть використовуватися у подальшій науково-дослідній розробці даної проблематики. Результати дисертаційного дослідження, акумульовані у висновках, можуть бути використані у процесі викладання дисциплін «Філософія освіти», «Соціальна філософія», «Освітній менеджмент», «Управління вищим навчальним закладом».

Дискусійні положення та зауваження. Попри в цілому позитивне враження від виконаного дослідження, варто висловити окремі зауваження.

1. В Україні проблему кризи університетської освіти традиційно намагаються розв'язати в основному адміністративними методами,

ключовим з яких упродовж кількох попередніх років є приєднання України до Болонського процесу. Натомість прикро недооцінюється значення світоглядно-аналітичної експертизи і рефлексій з нагоди пріоритетів розвитку, недалекоглядно ігнорується досягнення світової філософської думки в цій сфері.

Криза сучасного університету – це насамперед криза універсальної освіти, і особливо філософії, котра завжди виконувала функцію чи то універсального знання, чи пропедевтики універсального знання. Відтак, модернізація університетської освіти невід'ємно пов'язана з перебудовою викладання філософії. За якими напрямками має піти ця перебудова?

2. Дисертантці, окрім зазначених у дослідженні понять, необхідно було більш ґрунтовно акцентувати увагу на практиках освітніх ресурсів у галузі освіти дорослих, які характерні для освітніх систем інших країн світу.

3. Не зрозумілим залишилось питання, чи можна вважати «новою формою підвищення кваліфікації» викладачів вищих учебових закладів «індивідуальне безперервне вдосконалення та самоосвіту без відливу від виробництва», якщо протягом усієї новітньої історії України тільки на ній все і тримається?

4. Коли мова йде про рівність доступності університетської освіти, то мабуть варто звертати увагу не лише на декларації, але й на реалії, а суть їх в тому, що існує небезпека відродження ситуації середньовіччя, коли доступність та якість освіти визначалася становою принадлежністю.

Наведені зауваження не девальвують наукову значущість дисертації О. М. Кузьменко. Їх варто сприймати як рекомендації для подальшої роботи над проблемою, яка вочевидь є актуальною як у теоретичному, так і в практичному сенсі.

Загальний висновок. На основі вище зазначеного, враховуючи вагомість наукових результатів, одержаних у процесі дослідження, вважаємо, що за змістом та оформленням дисертація О. М. Кузьменко «Ідея Університету: закономірності та особливості трансформації історичних

типів» відповідає нормативним вимогам ДАК МОН України до кандидатських дисертацій. Дисертація О. М. Кузьменко виконана на належному теоретичному і практичному рівнях, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінетів Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Доктор філософських наук, професор,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, професор кафедри
управління, інформаційно-аналітичної
діяльності та євроінтеграції

